

Жусупов Б.А., Турсунбаева Ч.М.

КЫРГЫЗСТАНДА ЭНЕЛИК УКУКТУ КОРГОО АБАЛЫ

Жусупов Б.А., Турсунбаева Ч.М.

СОСТОЯНИЕ ОХРАНЫ ПРАВ МАТЕРИНСТВА В КЫРГЫЗСТАНЕ

B.A. Jusupov, Ch.M. Tursunbaeva

STATUS OF PROTECTION OF THE RIGHT MOTHERHOOD
IN KYRGYZSTAN

УДК: 347.6/57 (575.2)

Бул макалада Кыргызстандагы азыркы мезгилдеги энелик укукту коргоонун абалы каралган жана аларга таасир этүүчү факторлор менен энеликти укуктук жактан коргоонун маани-маңызы талдоого алынган.

Негизги сөздөр: Кыргызстан, адам укуктары, аялдардын укуктары, энелик, демография, үй-бүлө кодекси.

В этой статье рассмотрено состояние охраны прав материнства в Кыргызстане и проанализированы факторы, влияющие на них и на сущность охраны материнства с правовой стороны.

Ключевые слова: Кыргызстан, права человека, права женщин, материнство, демография, семейный кодекс.

This article discusses the state of maternity protection in Kyrgyzstan and analyzes the factors affecting them and the essence of maternity protection on the legal side.

Key words: Kyrgyzstan, human rights, women's rights, motherhood, demography, family code.

Кыргызстан өз алдынча эгемендүү мамлекет катары негизги мыйзамын кабыл алуу менен бирдикте адам укуктарын жана эркиндиктерин социалдык баалуулук катары кароо менен социалдык-укуктук мамлекет курууга багыт алган.

Алгачкы жылдардан баштап эле негизги мыйзамда эркектер менен аялдардын бирдей тең укуктуулугун камсыз кылуу менен жыныстык белгилерге жараша дискриминациялоого жол берилбестигин бекемдеп келе жатат.

Адамзат тарыхынын эволюциясында адам укуктары коомдук-экономикалык формация, саясий түзүлүштүн формасына жараша ар кандай бааланып, социалдык баалуулуктардын көз карашында бирде артыкчылыктуу болсо, бирде бир канча опурталдуу каралып келген.

Аялдар жалпы адам укуктары жана эркиндиктери контекстинде каралуу менен бирдикте өзүнө тиешелүү болгон өзгөчөлүктөр менен чогуу карала баштады. Мындай укуктардын чөйрөсүнө аялзаттын

адам муунун улантуучу катары бир канча социалдык функциялардын аткарылышын, анын ичинде энелик функциясы бир канча олуттуу өзгөрүүлөргө дуушар болуу менен мамлекеттин өзгөчө камкордугуна алына баштады.

Акыркы мезгилдердеги экологиялык түзүмдүн бузулушу, технологиялык процесстер менен өндүрүштүн таасирлери адамдын ден соолугуна, бейкут жашоосуна чоң таасир этүү менен бирдикте адамдардын жагымдуу айлана чөйрөгө, ден соолугунун корголушуна болгон укуктарын камсыз кылуунун натыйжалуу жолдорун издөө менен бирдикте, аны камсыз кылуучу иш-чаралар чөйрөсүн аныктоо көйгөйлөрүн жаратууда.

Мындан келип чыккандай адамдардын ден соолугун коргоо, анын ичинде аялдардын ден соолугу өзгөчө коргоого алынуу зарылчылыгын жаратты. Мындай корголуу чөйрөсүнө энелик дагы кирет. Анткени энелик аялдардын репродуктивдүү укуктарынын негизги бөлүгүн түзүү менен калктын саламаттыгын сактоодогу маанилүү түзүмдүк бөлүгү экендигин ачыкка чыгарды.

Аялдардын укуктарын, анын ичинде энеликти коргоо боюнча мыйзам актылары, Кыргыз Республикасы эгемендүүлүк алгандан баштап бир канча олуттуу оңул бурууга багыт ала баштагандыгын айта кетүү орундуу.

Азыркы мезгилдеги Кыргызстандагы демографиялык абал ички жана тышкы миграциянын күчөшү, жумушсуздук, аялдардын өлүмүнүн деңгээлинин жогору болушу, аялдардын репродуктивдүү укуктарын коргоону, анын ичинде энелик өзгөчө коргоого муктаж экендигин аныктады.

Мындай жагдайларды статистикалык маалыматтар да бекемдейт.

Таблица 1.

Кыргызстандагы негизги демографиялык көрсөткүчтөр*

	2011-ж.	2012-ж.	2013-ж.	2014-ж.	2015-ж.
Туруктуу калктын саны – бардыгы (жылдын аягына карата), миң. адам	5551,9	5663,1	5776,6	5895,1	6019,5
Шаардык	1884,4	1900,2	1943,6	1986,7	2029,5
Айылдык	3667,5	3762,9	3833,0	3908,4	3990,0
Калктын жалпы санынын ичинен:					
Эмгекке жарамдуу жашка чейинкилер	1801,4	1845,0	1895,3	1949,2	2007,9
Эмгекке жарамдуулар	3383,7	3439,7	3488,1	3537,5	3585,7
Эмгекке жарамдуу жаштан улуулар	366,8	378,4	393,2	408,4	425,9

* Улуттук статистика комитети, Кыргызстан цифраларда, 2016-ж., 44-б.

Бүткүл дүйнөлүк саламаттыкты сактоо уюмунун маалыматына караганда Кыргызстан эгемендүүлүк алгандан баштап 2015-жылга чейин энелик өлүм бар болгону 5% гана төмөндөгөн жана Борбордук Азиядагы өлкөлөрдүн ичинде эң жогорку деңгээлде калууда.

Энелик өлүмдү аймактарга жараша караганда 100 миң калкка 2015-жылдагы көрсөткүчтөрү боюнча Жалал-Абад областы - 53,3%, Ош областы - 43,3%, Чүй областы - 40,3% түзүп келүүдө.¹

Кыргыз Республикасынын Омбудсмени К.Оторбаев тарабынан «аялдардын репродуктивдүү укуктарын коопсуз жана акысыз төрөө контекстинде сакталышы» деген атайын докладды жарыкка чыккан.

Докладда энелик өлүм адам укуктарын жана эркиндиктерин одоно бузуунун натыйжасы катары бааланып, мамлекеттик органдар, коомчулук бул укук бузууларды алдын алууга бардык күч аракеттерин жумшоо зарыл деп белгилейт.

Докладдын негизги максаты мамлекеттик органдар жана коомчулуктан аялдардын репродуктивдүү укуктарынын сакталышына көңүл бурууну көздөйт.

Мамлекет энеликти коргоо менен бир катар социалдык, экономикалык, маданий, медициналык чараларды иштеп чыгуу менен бирдикте энелик ден соолукту чыңдоо боюнча иш алып бара жаткандыгына карабастан, бул жаатта натыйжалуу жыйынтыктар чыкпай жаткандыгын турмуштук чындык көрсөтүүдө.

Укуктук тутумун калыптандырууга далалат жасап келүүдө. Укуктун тутумун калыптандырууда эл аралык алдыңкы тажрыйбаларды эске алуу менен бирдикте, улуттук өзгөчөлүктөр, эл аралык ченемдердин негизинде калыптандырууга аракетин жасап келүүдө.

Мамлекет жарандарды үй-бүлөлүк турмушка, жубайлыкка, аталыкка жана энеликке даярдоону камсыз кылуу милдетин өзүнө алган.

Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 36-беренесине ылайык: «Үй-бүлө – коомдун негизи. Үй-бүлө, ата болуу, эне болуу, балалык – бүткүл коомдун камкордугуна алынат жана мыйзам менен артыкчылыктуу корголот» деп бекиткен [1].

Мыйзамда белгиленгендей мамлекет үй-бүлөнү өз камкордугуна алуу менен бирдикте аны мыйзамдык жөнгө салууга, камсыз кылууга, коргоого милдеттенме алган.

Мындай ченемдик актылардын ичинде Кыргыз Республикасынын Жогорку Кенеш тарабынан 2003-жылдын 30-августунда №201 мыйзамы менен кабыл алынган Үй-бүлө кодекси саналат [2].

Үй-бүлө кодекси бир катар олуттуу өзгөрүүлөргө учурап, принципалдуу новеллалар менен толукталган. Бул кодекске ылайык үй-бүлө – коомдун негизи катары таанылып, үй-бүлө, аталык, энелик, балалык – бүткүл коомдун камкордугунун жана айрыкча мыйзамдык коргоонун жүйөсү түзөрү бекилген.

Үй-бүлө мыйзамындагы маанилүү ченемдерде адам укуктары жана эркиндиктери, балдардын укуктары жана эркиндиктерине сыйлоо негизин карманууга негизделип, ар тараптуу ата-энелик милдетти ишке ашырууга мамлекеттик жергиликтүү өзүн-өзү башкаруу органдарынын камкордугунда болоору каралган.

Мындан келип чыккандай энелик мамлекеттин өзгөчө камкордугуна алынып, аны социалдык-экономикалык, укуктук жактан коргоого болоорун бекемдейт.

Энеликти коргоо менен бирдикте мамлекет өзүнө демографиялык саясатты калыптандырууга милдеттенме алуу менен, коомдун жаңы өнүгүү шарттарында бир катар социалдык институттарды түзүү, үй-бүлөлүк салттын руханий-ахлактык жактарын да кайра жаратуу менен энеликти жана аталыкты маанилүү социалдык баалуулук катары кароону көздөйт.

Адабияттар:

1. Улуттук статистика комитети. Кыргызстан цифраларда 2016-ж. 44-б.
2. Женщины и мужчины Кыргызской Республики. // Сб. гендерно-разделенной статистики Национального статистического комитета Кыргызской Республики, 2016 год. - С. 26.
3. Кыргыз Республикасынын үй-бүлө кодекси. Кыргыз Республикасынын Жогорку Кенеш тарабынан 2003-жылдын 30-августунда №201 мыйзамы менен кабыл алынган.

¹ Женщины и мужчины Кыргызской Республики. // Сб. гендерно-разделенной статистики Национального статистического комитета Кыргызской Республики, 2016 год. - С. 26.

Рецензент: к.ю.н., доцент Матисакова З.У.